

Ključne prekretnice, akteri i *policy* instrumenti iliberalnog zaokreta medijskih sustava Mađarske i Poljske

Filip Trbojević*

SAŽETAK

Zemlje Srednje i Istočne Europe od 1990-ih godina suočavaju se s korjenitim i brzim političkim, društvenim i ekonomskim promjenama koje su nagovijestile kraj do-tadašnje monopolističke kontrole države nad medijima. Međutim, u dijelu zemalja regije uočava se trend izraženoga demokratskog nazadovanja i iliberalnog zaokreta koji se odražava i na njihove medijske sustave. Medijski sustavi pritom imaju ključnu ulogu jer upravo kroz njih vladajuće strukture operacionaliziraju iliberalne politike i ostvaruju simboličku i institucionalnu dominaciju nad javnom sferom. Iako se njegove naznake mogu uočiti i u drugim zemljama, stručnjaci su složni u ocjeni da je trend iliberalnog zaokreta najizraženiji u Mađarskoj i Poljskoj – zemljama koje se donedavno smatralo predvodnicama političke demokratizacije i ekonomske liberalizacije, a koje posljednjih godina derogiraju dostignute demokratske standarde, ugrožavaju vladavinu prava EU-a i kontinuirano padaju na ljestvicama slobode (medija). Koristeći aditivni indeks konceptualno povezanih pokazatelja iz baza podataka V-Dem instituta, ovaj rad kontekstualizira te dijakronijski i usporedno razmatra ključne prekretnice, aktere i policy instrumente kojima se ostvaruje iliberalni zaokret medijskih sustava Mađarske i Poljske. Analiza pokazuje da je ključna prekretnica iliberalnog zaokreta u objema zemaljama bio dolazak desno-populističkih stranaka na vlast – Fidesza u Mađarskoj 2010. i PiS-a u Poljskoj 2015. godine, koje

---

*Filip Trbojević, asistent, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za medije i komunikaciju, Adresa: Ulica Ivana Lepušića 6, 10000 Zagreb, Hrvatska, E-mail: filip.trbojevic@fpzg.hr, Mob.: 091/1961-962, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0862-5411>

od tada koriste slične policy instrumente s ciljem uspostave i održavanja administrativne i političke kontrole nad javnim, ali i komercijalnim medijima. Od trenutka preuzimanja vlasti Fidesz i PiS, uz podršku određenih interesnih skupina, otvoreno i agresivno interveniraju u medijski sustav, opravdavajući svoje poteze usko definiranim nacionalnim interesima i potrebom zaštite suvereniteta od konstruiranih prijetnji te provode paternalističku i partikularističku medijsku politiku kojom medijske resurse redistribuiraju pojedincima koji su bliski vlasti. Utvrđivanjem sličnosti i razlika koje su dovele do erozije slobode medija u Mađarskoj i Poljskoj, rad doprinosi boljem razumijevanju uvjeta i manifestacija iliberalnog zaokreta te ukazuje na potrebu za dalnjim normativnim, teorijskim, empirijskim i usporednim razmatranjima odnosa medija i politike u Srednjoj i Istočnoj Europi.

Ključne riječi: iliberalni zaokret, ključne prekretnice, Mađarska, Poljska, sloboda medija

Uvod

Kraj 1980-ih i početak 1990-ih godina u Europi obilježen je slomom komunizma i uspostavom demokratskih poredaka. Pored radikalne transformacije političkih struktura i institucija, ovo razdoblje nagovijestilo je i kraj monopolističke kontrole države nad medijima (Bajomi-Lázár, 2014). Međutim, unatoč tomu što su doneseni brojni zakoni i uspostavljene institucije za regulaciju i nadzor, u dijelu postsocijalističkih zemalja (u većoj ili manjoj mjeri) nastavljen je trend pritiska političkih elita na demokratske institucije, uključujući i medije, zbog čega stručnjaci upozoravaju na to da mnogi mediji ne ispunjavaju normativna očekivanja i ne udovoljavaju standardima kakvi postoje u zapadnim demokracijama (Jakubowicz, 2012).

Posljednjih godina dio zemalja Srednje i Istočne Europe (u nastavku SIE) suočava se s izraženim demokratskim nazadovanjem i *iliberálnim zaokretom* u političkim institucijama, što se odražava i na njihove medijske sustave (Peruško, 2021). Utjecaj politike na medije nije nova i iznenađujuća pojava jer, kako ističu već Siebert et al. (1956: 1), „mediji uvjek poprimaju nijanse društvenih i političkih struktura unutar kojih djeluju“, a često bivaju i „izravan produžetak struktura političke moći“ (Jakubowicz, 2012: 16). Međutim, uspon stranaka s autoritarnim elementima rezultirao je napadom na ključne demokratske institucije, ljudska prava i slobode te

porastom društvene polarizacije i antieuropskih stavova u javnoj sferi (Surowiec i Štětka, 2020), što nameće brojna pitanja. Neka od njih, na koja pokušava odgovoriti ovaj rad, su: 1) Koje su bile potencijalne ključne prekretnice; 2) Koji su ga akteri inicirali i koji ga perpetuiraju; i 3) Kojim se *policy* instrumentima ostvaruje iliberalni zaokret medijskih sustava Mađarske i Poljske¹?

Rad polazi od pretpostavke da su medijski sustavi „regulatorne arene“ kroz koje se političke odluke prevode u konkretnе regulatorne mehanizme, vlasničke strukture i diskurzivne prakse koje oblikuju javnu sferu. U ovom kontekstu, medijski sustavi služe kao kanal legitimiranja iliberalne vlasti i instrument opresije političke opozicije i civilnog društva. Ovakva perspektiva pretpostavlja da iliberalni zaokret nije samo politička anomalija već koherentan „paket politika“ koji reorganizira cijeli komunikacijski okoliš. Dok postojeće analize medijskih sustava zemalja SIE najčešće prate tranziciju od autoritarizma prema liberalnoj demokraciji, ovaj rad problematizira obratni, regresivni smjer, čime testira elastičnost ranijih modela.

Nastavak rada koncipiran je kao eksplorativno-deskriptivna studija s dvama slučajevima, a struktura mu je sljedeća: nakon uvoda, u kojem su naznačeni tema, kontekst i istraživačka pitanja, sljedeće poglavje donosi teorijsko-konceptualni okvir za analizu. Nakon argumentacije odabira slučajeva i metode, središnji dio rada čine analiza ključnih prekretnica, aktera i *policy* instrumenata iliberalnog zaokreta medijskih sustava Mađarske i Poljske. Na kraju se nalaze rasprava i zaključak, bilješke i popis korištene literature.

Teorijsko-konceptualni okvir

Normativna uloga i sloboda medija u demokraciji

Od prošlog stoljeća do danas brojni teoretičari propituju i proširuju raspravu o odnosu medija i demokracije jer se to pokazuje nužnim s obzirom na stalno mijenjanjući društvenu stvarnost – i kad je riječ o medijima, i kad je riječ o demokraciji (Kunac i Roller, 2015).² Jedno od pitanja koja nameću varirajući trendovi slobode medija (u zemljama SIE) je i to kakav je tip medija potreban (i poželjan) u različitim tipovima demokracija. U razdoblju komunizma (od 1945. do kraja 1980-ih godina), mediji u zemljama SIE prije svega su bili sredstvo širenja propagande vladajuće partije i indoktrinacije masa (Jakubowicz, 2007, 2012). Međutim, val demokratskih transformacija 1990-ih godina nametnuo je nova pitanja i izazove, kao što su: Treba li medije tretirati isključivo kao tržišne subjekte, odnosno trebaju li pored generiranja profita ispunjavati i neke druge javne funkcije (i ako da – koje); trebaju li biti uključeni u definiranje, identificiranje i rješavanje društvenih problema (i ako

da – kojih); trebaju li ukazivati na nepravilnosti i prijekorno ponašanje političkih i ekonomskih elita, odnosno trebaju li zastupati nečije interese (i ako da – čije), itd. (Piontek, 2016). Iako, uslijed pluralizma interesa, zahtjeva i vizija niza aktera koji se isprepliću u svakodnevnom funkciranju, nije jednostavno artikulirati jednoznačnu i sveobuhvatnu normativnu teoriju medija u suvremenim demokracijama, niti jedna ne dovodi u pitanje važnost slobode medija.

Sloboda medija, koju McQuail (2000: 146-147) definira kao „pravo na objavljanje informacija bez cenzure i kazni“, podrazumijeva autonomiju medija od raznih izvora utjecaja. Slobodni i nepristrani mediji mogu imati ključnu ulogu u razotkrivanju koruptivnog i neetičnog ponašanja političara i raznih interesnih skupina (Mueller, 1992; Bhattacharyya i Hodler, 2015) i o tome informirati građane, zbog čega se u liberalnim demokracijama često smatraju „psima čuvarima“ (engl. *watchdogs*) demokracije, javnosti i javnog interesa. Slobodan medijski okoliš je, dakle, onaj u kojem su novinari slobodni propitivati i kritizirati političke i ekonomske elite na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini (van Belle, 2000). U EU-u, u usporedbi s nekim drugim dijelovima svijeta, postoji specifičan pristup slobodi izražavanja, slobodi informiranja i medijskom pluralizmu, koji zauzimaju središnje mjesto u većini nacionalnih medijskih politika.³ No, unatoč tomu što većina zemalja članica ima neki oblik ustavnih i zakonskih odredbi kojima jamče slobodu medija, one rijetko znače punu slobodu u praksi (Whitten-Woodring i van Belle, 2017). Naime, iako najveći broj urednika i novinara možda nije pod izravnom cenzurom, zbog finansijske ovisnosti (npr. o oglašivačima, državi, lokalnim političarima i raznim interesnim skupinama) često podliježu samocenzuri (Hanitzsch i Vos, 2018). Ovaj trend danas posebno dolazi do izražaja u dijelu zemalja SIE u kojima se sloboda medija, iako snažno naglašavana tijekom demokratskih promjena 1990-ih godina, opetovano dovodi u pitanje.

Medijski sustavi u zemljama SIE: od demokratske konsolidacije do iliberalnog zaokreta

Zemlje SIE od 1990-ih godina suočavaju se s korjenitim i brzim političkim, društvenim i ekonomskim promjenama koje su se odrazile i na njihove medijske sustave (Jakubowicz, 2007).⁴ Uspostava slobodnih medija tražila je zadovoljenje brojnih institucionalnih uvjeta (npr. uspostavu institucija koje štite medije od političkih i ekonomskih pritisaka), kao i promjene u ponašanju (npr. toleriranje kritički nastrojenih medija) i stavovima (npr. građansko prepoznavanje slobode izražavanja i informiranja kao temeljnih demokratskih vrijednosti) (Bajomi-Lázár, 2014).⁵ Jedno od važnijih pitanja pritom bilo je to do koje mjere zemlje SIE trebaju slijediti za-

padne trendove diferencijacije (odvajanja od vlasti), komercijalizacije, profesionalizacije, decentralizacije i diverzifikacije, demonopolizacije i deregulacije, te internacionalizacije i globalizacije medijskog tržišta (Jakubowicz, 2007), kao i to koliko uopće imaju manevarskog prostora. Kao rezultat tog razdoblja, Castro Herrero et al. (2017) ističu tri važna obilježja medijskih okoliša zemalja SIE: 1) javna radiodifuzija ostala je pod čvrstom kontrolom političkih i institucionalnih struktura iz prošlog režima; 2) industrija tiska, s druge strane, brzo je deregulirana te ju karakterizira visok udio stranog vlasništva i kapitala; i 3) informacijsko-komunikacijska infrastruktura razvijala se sporije u odnosu na Zapadnu Europu. Ova obilježja ukazuju na relativno slabu strukturnu autonomiju medijskih sustava koja potencijalno može biti jedan od uzroka rasta populizma, nacionalizma i ksenofobije (Jakubowicz, 2007), odnosno iliberalnog zaokreta u zemljama SIE.

Iliberalni zaokret prepostavlja prethodno postojanje konsolidiranoga demokratskog sustava koji je rezultat više-manje linearne putanje, a kod kojeg naknadni događaji imaju obilježja demokratskog nazadovanja koje Bermeo (2016: 5) definira kao „državno sponzoriranu debilitaciju ili eliminaciju političkih institucija koje osiguravaju očuvanje demokratskog poretka“. Manifestacije iliberalnog zaokreta uključuju pad povjerenja u demokratske institucije, uspon populista i oligarha kao političkih vođa, napade na neovisno pravosude, delegiranje u javnu upravu ljudi koji su bliski vlasti, poticanje djelovanja iliberalnoga civilnog društva, povećanu političku kontrolu nad medijima itd. (Bustikova i Guasti, 2017). Istaknute prakse doprinose eroziji demokracije i približavanju hibridnim režimima – specifičnom tipu političkih režima koji nisu u potpunosti autoritarni, ali se ne mogu smatrati ni potpuno demokratskim (Diamond, 2002), a čija se hibridnost očituje u kombiniranju institucija i praksi iz obaju tipova. Iako jedinstveni teorijski okvir još uvijek ne postoji, literatura sugerira da medijske sustave ovakvih režima karakteriziraju zarobljenost medija, asimetrični paralelizam, sekuritizacija i *lawfare*. *Zarobljenost medija* dijametralna je medijskoj autonomiji, a može se definirati kao „pretjeran utjecaj države na medije i njihovu demokratsku ulogu“ (Peruško et al., 2021: 219). Pojam se koristi za opis stanja u kojem država, ili manji broj pojedinaca koji su bliski vlasti, vlasnički i/ili financijski kontroliraju javne, ali i komercijalne medije kojima potom u javnost plasiraju informacije koje im idu u prilog (ili pak propuštaju plasirati one koje im ne idu).⁶ *Asimetrični paralelizam* označava karakter odnosa među političkim strankama, medijima i medijskim publikama, gdje jedna strana promovira svoje političke stavove i ideje preko strukturno kontroliranih medija, dok se druga strana oslanja na matične, neovisne medije (Peruško, 2021). Riječ je, dakle, o stanju u kojem nema neovisnosti ili ravnomjerne opredijeljenosti medija za određene političke stranke i ideologije, već jedna stranka (najčešće desna/konzervativna) kontrolira cjelokupni medijski su-

stav – kako javne tako i velik dio komercijalnih medija. *Sekuritizacija* je pojam koji dolazi iz međunarodnih odnosa, a označava „proces u kojem državni akteri transformiraju subjekte iz ubičajenih u sigurnosna pitanja“ (Buzan et al., 1998: 25). Sekuritizirana pitanja i subjekti ne moraju nužno predstavljati objektivnu ugrozu za zemlju, ali mogu biti tako (medijski) iskonstruirani da bi se pod argumentom sigurnosti opravdalo korištenje izvanrednih mjera i instrumenata. *Lawfare* je stopljenica riječi „pravo“ (engl. *law*) i „ratovanje / oružani sukob“ (engl. *warfare*), a označava korištenje pravnog sustava i institucija u svrhu delegitimiranja ili odvraćanja pojedinaca od korištenja njihovih zakonskih prava (Kittrie, 2016: 4–8). U kontekstu teme ovog rada, riječ je o taktici koju često koriste represivni (hibridni) režimi kako bi obeshrabrili djelovanje oporbenih stranaka, civilnog društva i medija.

Iako se istaknuta obilježja iliberalnog zaokreta manifestiraju u širem institucionalnom i društvenom kontekstu, u ovom će se radu tretirati kao strukturni (kvalitativni) pokazatelji za opis stanja medijskih sustava Mađarske i Poljske – *zarobljenost medija* kao pretjerani utjecaj države (ili državi bliskih aktera) na vlasničku strukturu i uređivačku politiku medija; *asimetrični paralelizam* kao neravnoteža između stranačke i medijske ponude, pri čemu vladajuće stranke kontroliraju veći dio medijskog tržišta; *sekuritizacija* kao medijsko konstruiranje političkih oponenata, EU-institucija i manjina kao sigurnosnih prijetnji; i *lawfare* kao instrumentalno korištenje zakona i regulatornih tijela za ekonomski i/ili kazneni pritisak na oporbene medije.

Odabir slučajeva za analizu, istraživačka pitanja i metoda

Medijski sustavi Mađarske i Poljske posljednjih godina privlače veliku pozornost i predstavljaju izazov za znanstvenu zajednicu jer se, unatoč tomu što ne slijede normativne ideale prisutne u zapadnim demokracijama, inicijatori njihovih medijskih politika već dugi niz godina održavaju na vlasti, i to uz značajnu potporu naroda. Kad je riječ o Mađarskoj, nekoliko je razloga koji ovu zemlju čine prikladnom za analizu u kontekstu iliberalnog zaokreta. Prvo, u znanstvenim i stručnim krugovima postoji suglasje o tome da je riječ o prvom hibridnom režimu u EU-u (Bozóki i Hegedűs, 2018); drugo, krajem 2022. godine Europski je parlament velikom većinom glasova izglasao rezoluciju kojom je mađarski politički sustav, umjesto dotadašnje izborne demokracije, okarakteriziran kao izborna autokracija (Liboreiro i Zsiros, 2022); treće, i sâm je premijer Viktor Orbán, u govoru iz 2014. godine, okarakterizirao svoju zemlju kao iliberalnu demokraciju (Puddington, 2017). S druge strane, Poljska se ističe po najrestriktivnijim zakonima o induciranom pobačaju (ne samo u EU-u, već i u Europi) (Kapelańska-Pręgowska, 2021) te snažnom utjecaju Katoličke Crkve i iliberalnoga civilnog društva na vlast i obrazovni sustav (Žuk i

Žuk, 2019). Uz potencijalne (manje ili veće) sličnosti i razlike u drugim sustavima, objema zemljama je zajedničko to što je trend iliberalnog zaokreta snažno povezan s funkcioniranjem medijskog sustava.

O demokratskom nazadovanju političkih i medijskih sustava Mađarske i Poljske svjedoči i činjenica da ove dvije zemlje poslednjih godina kontinuirano padaju na ljestvicama slobode (medija) koje formuliraju razne međunarodne organizacije. Mađarska se u izvještajima o općem stupnju slobode Freedom Housea (2025) već nekoliko godina nalazi u kategoriji „*djelomično slobodni*“ (trenutačno s rezultatom 65/100), dok je u ovogodišnjem izvještaju Reportera bez granica (2024) zauzela 67. mjesto u svijetu (s rezultatom 62,98/100), što je čini najlošije rangiranom postsocijalističkom zemljom u EU-u. Poljsku Freedom House (2025) svrstava u kategoriju „*slobodni*“, ali s najnižim rezultatom (82/100) u odnosu na zemlje u okruženju, dok prema Reporterima bez granica (2024) trenutačno zauzima 47. mjesto (s rezultatom 69,17/100). Iako se, globalno gledano, ovi rezultati mogu činiti zadovoljavajućima, oni predstavljaju znatno odstupanje od demokratskih standarda ne samo u Zapadnoj i Sjevernoj Europi, već i u usporedivim zemljama u regiji.⁷

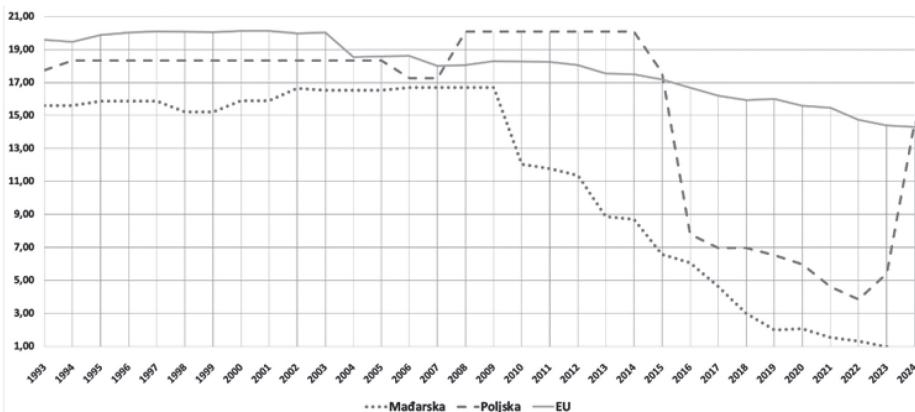
Vodeći se iznesenim podacima i prethodno naznačenim teorijsko-konceptualnim okvirom, rad nastoji odgovoriti na sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koje su bile ključne prekretnice nakon kojih dolazi do trenda iliberalnog zaokreta medijskih sustava Mađarske i Poljske?
2. Koji su ga akteri inicirali, odnosno koji ga akteri perpetuiraju?
3. Kojim se *policy* instrumentima ostvaruje?

Analiza polazi od pretpostavke da je iliberalni zaokret medijskih sustava Mađarske i Poljske neposredna posljedica dolaska desno-populističkih stranaka na vlast, što je u objema zemljama rezultiralo zarobljavanjem medija, odnosno korištenjem sličnih *policy* instrumenata s ciljem represije (liberalnih) oporbenih stranaka i inicijativa te održavanja vladajućih stranaka na vlasti. Utvrđivanjem sličnosti i razlika erozije slobode medija u ovim dvjema zemljama, rad nastoji doprinijeti razumijevanju uvjeta iliberalnog zaokreta koji se potencijalno mogu ostvariti i u drugim zemljama (SIE). Rad je organiziran kao eksplorativno-deskriptivna studija s dvama slučajevima. Eksplorativna dimenzija očituje se u utvrđivanju ključnih prekretnica,⁸ aktera i *policy* instrumenata medijskih sustava Mađarske i Poljske, a deskriptivna u njihovoj kontekstualizaciji te dijakronijskom i usporednom razmatranju. S obzirom na prethodno iznesene podatke o stupnju slobode (medija) i njihovo odstupanje od drugih zemalja u regiji i EU-u, analiza Mađarske i Poljske može se smatrati analizom *ekstremnih slučajeva* (Gerring, 2017).

Iako spomenuti indeksi ukazuju na određene trendove, oba imaju izvjesna ograničenja koja otežavaju dijakronijsku analizu i usporedbu. Freedom Houseova inačica indeksa koji se specifično odnosio na slobodu medija bila je (uz određene izmjene) aktualna još od 1979., ali je prekinuta 2016. godine. S druge strane, indeks Reportera bez granica uspostavljen je tek 2002., a od 2013. godine koristi metodologiju koja onemogućuje (ili čini vrlo otežanom) usporedbu s prethodnim razdobljem. Zbog toga će se analiza referirati na treći relevantan izvor, a to je baza podataka V-Dem instituta (Coppedge et al., 2025).⁹ Adaptirajući pristup Peruško et al. (2021), stupanj slobode medija iskazat će se kao aditivni indeks osam pokazatelja: 1) Cenzure medija od strane vlasti (*v2mecenefm*); 2) Cenzure interneta od strane vlasti (*v2mecenefi*); 3) Kritičnosti medija spram vlasti (*v2mecrit*); 4) Raspona medijskih perspektiva (*v2merange*); 5) Uznemiravanja novinara (*v2meharjrn*); 6) Medijske samocenzure (*v2meslfcen*); 7) Medijske pristranosti spram opozicije (*v2mebias*); i 8) Medijske korumpiranosti (*v2mecorrpt*). Zatim će se, uvidom u trendove kretanja slobode medija u Mađarskoj i Poljskoj od 1993. do 2024. godine, identificirati te referiranjem na relevantnu znanstvenu i stručnu literaturu opisati i usporediti ključne prekretnice, akteri i *policy* instrumenti kojima se ostvaruje iliberalni zaokret medijskih sustava ovih dviju zemalja.

Uvjeti i manifestacije iliberalnog zaokreta medijskih sustava Mađarske i Poljske

Izvor: V-Dem (Coppedge et al., 2025) – aditivni indeks, vlastita prilagodba
Grafikon 1. Trendovi kretanja slobode medija u Mađarskoj, Poljskoj i EU (1993.–2024.)
Graph 1. Trends of Media Freedom in Hungary, Poland, and the EU (1993–2024)

Ključne prekretnice, akteri i policy instrumenti iliberalnog zaokreta ...

Grafikon 1 prikazuje trendove kretanja slobode medija u Mađarskoj, Poljskoj i EU-u u razdoblju između 1993. i 2024. godine, koji nedvosmisleno upućuju na zaključak da je ključna prekretnica iliberalnog zaokreta medijskih sustava obiju zemalja bio *dolazak desno-populističkih stranaka na vlast* – koalicije Fidesz-KDNP u Mađarskoj 2010. te Pravo i pravda (PiS) u Poljskoj 2015. godine. Zanimljivo je primijetiti da su se prvi znakovi iliberalizma u Poljskoj pojavili još 2005. godine u vrijeme prve PiS-ove vlade, kao i to da se ova zemlja nakon toga dulje vrijeme (tijekom dvaju mandata desno-liberalne Građanske platforme) nalazila iznad prosjeka EU-a. Također, od 2004. godine uočava se blag, ali kontinuiran pad slobode medija na razini cijele EU. Tablica 1 sažima ključne aktere i policy instrumente iliberalnog zaokreta medijskih sustava obiju zemalja, čija kronologija, kontekstualizacija i usporedno razmatranje slijede u nastavku rada.

Tablica 1. Akteri i policy instrumenti iliberalnog zaokreta medijskih sustava Mađarske i Poljske

Table 1. Actors and policy instruments of the illiberal turn in media systems of Hungary and Poland

	Akteri	Instrumenti
Mađarska	Fidesz-KDNP <i>(ključno)</i> + oligarsi <i>(izraženo)</i> + Katolička Crkva <i>(nominalno)</i>	- Partikularističko medijsko zakonodavstvo (<i>izraženo</i>) - Politička kontrola regulatornih tijela (<i>izraženo</i>) - Državno preuzimanje komercijalnih medija (<i>izraženo</i>) - Državno subvencioniranje javnih medija (<i>izraženo</i>) - Državno sponzoriranje prorežimskih komercijalnih medija (<i>izraženo</i>) - Struktorna cenzura (<i>izraženo</i>) - Sekuritizacija (<i>EU, oporba, George Soros, migranti, Romi, LGBT</i>)
Poljska	Pravo i pravda <i>(ključno)</i> + oligarsi (<i>umjereno</i>) + Katolička Crkva <i>(izraženo)</i>	- Partikularističko medijsko zakonodavstvo (<i>izraženo</i>) - Politička kontrola i duplicitiranje regulatornih tijela (<i>izraženo</i>) - Državno preuzimanje komercijalnih medija – repolonizacija (<i>umjereno</i>) - Državno subvencioniranje javnih medija (<i>umjereno</i>) - Državno sponzoriranje prorežimskih komercijalnih medija (<i>umjereno</i>) - Struktorna cenzura (<i>umjereno</i>) - Sekuritizacija (<i>EU, oporba, migranti, Židovi, Rusi, LGBT</i>)

Mađarska: klijentelizam i totalizacija javne sfere

Razvoj medijskih sustava potrebno je promatrati u kontekstu širih političkih, društvenih, ekonomskih i socijalnih promjena u povijesti.¹⁰ Analizirajući obilježja mađarskoga medijskog sustava na temelju teorijske matrice iz seminalne studije Hallina i Mancinija (2004), autori (Sipos, 2013; Polyák, 2019; Urbán et al., 2022) Mađarsku smještaju u tzv. *polarizirano-pluralistički model*, kojeg karakteriziraju visok stupanj klijentelizma, političkog paralelizma i državne intervencije s jedne te nizak stupanj profesionalizacije novinarstva i slabo razvijeno medijsko tržište s druge strane. Nakon pada komunizma i uspostave demokracije 1989. – 1990. godine, dolazi do velikih promjena na mađarskom medijskom tržištu – bivši državni mediji transformirani su u javne medijske servise, dio medija je privatiziran (često od stranih investitora), a doneseni su i prvi medijski zakoni te uspostavljena regulatorna tijela. Konsolidacija novih demokratskih institucija i tržišne ekonomije trajala je desetak godina, a razdoblje između 1990. i 2000. godine obilježen je relativno visokim stupnjem slobode medija (Bajomi-Lázár, 2015). Razdoblje od 2000. do 2010. godine pratio je globalni trend rasta novih, digitalnih tehnologija, a akteri poput Googlea i Facebooka postali su vodeći oglašivači na mađarskom medijskom tržištu. Po izbijanju svjetske financijske krize 2007. – 2008. godine prihodi od oglašavanja drastično su se smanjili, a strani investitori počinju prodavati svoje medijske portfelje (Urbán et al., 2022). Paralelno, a donekle i kao posljedica ovih ekonomskih i tehnoloških promjena, u Mađarskoj se dogodila i velika politička prekretnica – osvojivši dvotrećinsku većinu na parlamentarnim izborima 2010. godine na vlast dolazi desno-populistička koalicija Fidesz-KDNP, koja se uz manje varijacije izbornih rezultata održala do danas. Dolaskom Fidesza na vlast otvoren je prostor za legalan utjecaj politike na medije – dolazi do pristrane medijske regulacije, promjene vlasničke strukture, i transformiranja dotad relativno liberalnih javnih medija u strogo kontrolirane i centralizirane režimske medije (Sükösd, 2022), odnosno do stvaranja medijskog okoliša kojeg karakterizira favoriziranje javnih i dijela režimu bliskih komercijalnih medija s jedne, a uništavanje političkih i financijskih instrumenata i kapaciteta za djelovanje neovisnih medija s druge strane. Može se zaključiti da je do 2010. godine mađarski medijski sustav uglavnom bio određen globalnim trendovima, a da ga od 2010. godine pretežno karakteriziraju politička razmatranja, odnosno stanje koje Bajomi-Lázár (2014) naziva „stranačka kolonizacija medija“.

Kojim se *policy* instrumentima mađarski dvadesetogodišnji demokratski medijski sustav u kratkom roku transformirao u stranačko-propagandni? Dolazak Fidesza na vlast pratilo je nedemokratsko (medijsko) zakonodavstvo. Parlament je 2010. godine bez javne rasprave izglasao novi *Ustav, Zakon o slobodi tiska i temeljnim*

*pravilima medijskih sadržaja, i Zakon o medijskim uslugama i masovnim medijima,*¹¹ koji su nametnuli ograničenja medijskom pluralizmu i slobodi izražavanja, redefinirali status i djelokrug rada novinara te promijenili strukturu medijskog sustava (Bajomi-Lázár, 2017b; Metykova, 2020). U skladu s novim zakonima osnovana su nova regulatorna tijela – Nacionalna uprava za medije i infokomunikacije i Vijeće za medije, na čije su čelne pozicije mahom imenovani članovi Fidesza, a mandat im je određen na čak devet godina (Polyák, 2019; Bajomi-Lázár, 2014). Njihov je rad u praksi rezultirao vrlo politiziranom i pristranom medijskom regulacijom koja se manifestira u odbijanju ili određivanju neproporcionalno visokih iznosa za korištenje frekvencija neovisnim televizijskim i radijskim stanicama, dok su one za medije povezane s vlasti minimalne, pa čak i besplatne (Polyák i Rozgonyi, 2015; Griffen, 2020). Nadalje, cjelokupan javni medijski servis – tri nacionalne televizije, tri radijske stanice i jedan dnevni list stavljeni su pod programski nadzor Vijeća za medije, a njihova je imovina prenesena u novoosnovani Fond za podršku i upravljanje imovinom medijskih usluga koji se financira iz državnog proračuna (Polyák, 2019). Stručnjaci upozoravaju da ovako restrukturirana regulatorna tijela ugrožavaju neovisnost i pluralizam te omogućuju vladajućoj stranci punu finansijsku i kakovsku kontrolu javnih medija (Metykova, 2020), o čemu svjedoči i podatak da je u prvoj godini mandata Vijeća gotovo 600 djelatnika dobilo otkaz te su zamijenjeni novima, lojalnima Fideszu (Bajomi-Lázár, 2017b). Pored stroge kontrole i centraliziranosti javnih medija, mađarski medijski sustav ističe se po tome što vladajuća stranka kontrolira i većinu *komercijalnih medija* (Bátorfy i Urbán, 2019). Naime, nakon finansijske krize i političkih promjena 2010. godine mnogi strani investitori napuštaju mađarsko tržište, a njihovi medijski portfelji, što po modelu nacionalizacije, što kupovinom, prelaze u vlasništvo privatnika-oligarha bliskih Fideszu. Ti ih oligarsi zatim gase ili instrumentaliziraju u korist vladajuće stranke, a zauzvrat uživaju veliku finansijsku podršku države – što izravnim dotacijama, što povoljnim kreditima državnih banaka (Polyák i Rozgonyi, 2015; Griffen, 2020; Urbán et al., 2022). Pored toga, tržišne nejednakosti očituju se i u državnom sponzoriranju komercijalnih prorežimskih medija koji, unatoč manjem medijskom dosegu, uživaju mnogo veći udio državnog oglašavanja od preostalih neovisnih medija (Bátorfy i Urbán, 2019; Bajomi-Lázár, 2017b),¹² kojima je uveden neproporcionalno visok porez (čak 40 %) na prihode od oglašavanja (Metykova, 2020).

Jedno od temeljnih obilježja Fideszovog režima je i *sekuritizacija* (Sükösd, 2022). Zbog niza povijesnih i geopolitičkih okolnosti kod mnogih su Mađara prisutni osjećaji napuštenosti, ugroze nacionalnog suvereniteta, izdaje i neuspjeha (Bajomi-Lázár i Horváth, 2013; Sükösd, 2022) koje je Viktor Orbán uspješno evocirao u konstruiranju mnoštva unutarnjih i vanjskih neprijatelja nacije,¹³ istovremeno pred-

stavljujući sebe kao čovjeka iz naroda i zaštitnika koji Mađarsku uvijek stavlja na prvo mjesto. U skladu s tim, vladajući politički narativ temelji se na permanentnim antikampanjama (plaćenim javnim sredstvima) i širenju dezinformacija (Urbán et al., 2023), koje mali broj preostalih neovisnih medija nije u poziciji izazvati. Metaforički rečeno, mediji u Mađarskoj od 2010. godine služe kao „kišobran“ za obranu vlasti – s jedne se strane oporbenim strankama i inicijativama uskraćuje pristup medijskom prostoru i otvoreno ih se napada da bi se u javnosti spriječilo formiranje pozitivnog mišljenja o alternativama, dok se s druge strane čestim i afirmativnim izvještavanjem te strukturnom cenzurom (propuštanjem izvještavanja o onim elementima i radnjama koje bi ih u očima javnosti mogle kompromitirati) teži formiranju pozitivnog mišljenja o stranci na vlasti. Iz svega opisanog, zaključak je da mađarski medijski sustav karakteriziraju izražena državna/stranačka zarobljenost i propaganda, čije su funkcije kontrola javne sfere i osiguravanje hegemonije, prorežimskoga nacionalističkog diskursa, anti-EU narativa i antipluralističke vizije društva.

Može se zaključiti da su ključne prekretnice iliberalnog zaokreta mađarskoga medijskog sustava bile dolazak Fidesza na vlast te donošenje novog *Ustava* i dvaju restriktivnih medijskih zakona 2010. godine. Pored ključnog aktera – vladajućeg Fidesza koji ga je inicirao, ovaj proces perpetuiraju oligarsi bliski vlasti, kooptirana regulatorna tijela i Katolička Crkva, koja režimu pruža simboličku legitimaciju. Od *policy* instrumenata kojima se ostvaruje izdvajaju se partikularističko medijsko zakonodavstvo, centralizacija regulatornih tijela, subvencioniranje prorežimskih medija, visoko oporezivanje i frekvencijski pritisci na neovisne medije te kampanjama poticana konstrukcija unutarnjih i vanjskih neprijatelja.

Poljska: drugi val iliberalizma i utjecaj Katoličke Crkve

Referirajući se na tipologiju Hallina i Mancinija (2004), autori (Dobek-Ostrowska, 2012; Surowiec et al., 2019; Główacki et al., 2022) poljski medijski sustav opisuju kao spoj *demokratsko-korporativne i polarizirano-pluralističke tradicije*, koji karakteriziraju visok stupanj klijentelizma i nepotizma, nizak stupanj profesionalizacije novinarstva te duga povijest povezanosti medija i političkih stranaka, odnosno snažan politički paralelizam. Razdoblje demokratske konsolidacije u Poljskoj sličan je onome u Mađarskoj; početkom 1990-ih godina Poljska je prešla s autoritarnog na demokratski medijski režim, uspostavila regulatorna tijela i donijela medijske zakone koji su dokinuli cenzuru, otvorili prostor za privatna ulaganja i transformirali državne medije u javne medijske servise s misijom zagovaranja demokracije, slobode i ljudskih prava (Klimkiewicz, 2017). Međutim, za razliku od Mađarske, koja je svoje medijsko tržište odmah otvorila stranim investitorima, u Poljskoj su

glavni akteri privatizacije medija bile domaće interesne skupine formirane iz ranijih antikomunističkih inicijativa (poput sindikata Solidarnost), ali i Katolička Crkva kojoj je još 1989. godine *Zakonom o Katoličkoj Crkvi* dodijeljen prioritetni položaj u alokaciji televizijskih i radijskih frekvencija (Bajomi-Lázár, 2014; Klimkiewicz, 2004).¹⁴ Ovakva ideološka razmatranja razvila su kod medijskih djelatnika uvjerenje da je njihova dužnost „odabratи stranu“ (Konarska, 2022), a također su doprinijela i općoj društvenoj polarizaciji koja je u Poljskoj prisutna i danas (možda više nego ikad prije). Prvi (otvoreni) znakovi iliberalizma pojavili su se još 2005. godine u vrijeme prve PiS-ove vlade koja je pokušala nametnuti centraliziranu viziju države i medija, ali je u tome bila neuspješna – dijelom zbog nesuglasica unutar vladajuće koalicije, a dijelom zbog otpora oporbe i Ustavnog suda (Appel, 2019). Ipak, služeći se argumentima da u medijima prevladava lijevo-liberalna ideologija i da euroskepticima nije pružen dovoljan medijski prostor tijekom pristupanja Poljske EU-u, PiS je ipak uspio provesti određene zakonske izmjene koje su otvorile prostor za izravan utjecaj vladajuće stranke na upravljačka i regulatorna tijela nacionalne radiodifuzije (Bajomi-Lázár, 2014; Głowacki et al., 2022).¹⁵ Nakon dvaju manda desno-liberalne Građanske platforme, PiS se vraća na vlast na parlamentarnim izborima 2015. godine. Osvojivši apsolutnu, ali ne i dvotrećinsku većinu mjesta u parlamentu (što je bio slučaj s Fideszom u Mađarskoj), ne odlučuju se na ustavne, već na zakonske izmjene koje su oslabile Ustavni sud, dokinule neovisnost ureda javnog tužitelja i nagovijestile gušenje slobode medija.

Jedna od prvih odluka koje je PiS poduzeo bile su izmjene i dopune *Zakona o radiodifuziji* (tzv. „mali medijski zakon“) koje su skratile mandat trenutačnih i ovlastile Ministarstvo financija za imenovanje budućih članova Nacionalnog vijeća za radiodifuziju te nametnule nove (konzervativne) odredbe za javne medije, kao što su očuvanje nacionalne tradicije i doprinos duhovnim potrebama gledatelja i slušatelja u okviru promocije kršćanskih vrijednosti (Kremnitzer i Shany, 2020).¹⁶ Ovaj potez naišao je na oštru kritiku oporbe i dijela javnosti, ali i Europske komisije koja je u siječnju 2016. godine protiv Poljske pokrenula istragu zbog narušavanja autonomije medija i kršenja vladavine prava (Konarska, 2022). U travnju 2016. godine vlada je predstavila tzv. „veliki medijski zakon“ koji je uključivao *Zakon o nacionalnim medijima*, *Zakon o audiovizualnim naknadama*, i pravilnik o njihovoj implementaciji (Guzek i Grzesiok-Horosz, 2022). Ovim je zakonima predviđena centralizacija i transformacija dotadašnjih javnih medija u nacionalne medije koji bi se financirali iz novoosnovanog Nacionalnog fonda za medije i bili pod nadzorom Nacionalnog vijeća za medije – regulatornog tijela koje bi preuzele dio nadležnosti Ministarstva financija (poput imenovanja ravnatelja i članova upravnih odbora i programskih vijeća televizije i radija) te potpuno marginaliziralo ulogu Nacionalnog vijeća za

radiodifuziju (Węglińska et al., 2021). Iako je zakonima zabranjeno upražnjavanje tih funkcija članovima iz redova vladajuće političke stranke, kao potencijalni kandidati za imenovanja eksplicitno su naznačeni Katolička Crkva i sindikati (Surowiec et al., 2019). Međutim, ispostavilo se da tako obuhvatne promjene traže suglasnost EU-a i da ih nije moguće provesti u željenom roku, zbog čega se vlada u lipnju iste godine odlučila na donošenje alternativnog *Zakona o nacionalnom vijeću za medije* kojim je osnovano istoimeno tijelo s prethodno spomenutim kadrovskim ovlastima (Konarska, 2022; Guzek i Grzesiok-Horosz, 2022). Ovaj potez ponovno je naišao na oštре kritike i doveo do velikih antivladinih manifestacija i protestnih otkaza preko 200 televizijskih i radijskih djelatnika (Głowacki et al., 2022). Za razliku od Mađarske, gdje su zakonske izmjene Fideszu osigurale potpunu kontrolu nad regulatornim tijelima, u Poljskoj je, dakle, došlo do njihova duplicitiranja što ih je, prema mišljenju mnogih stručnjaka, učinilo „ne samo ispolitiziranim, već i otvoreno političkim tijelima“ (Polońska, 2019: 233). U usporedbi s Mađarskom, Poljska ima znatno veće medijsko tržište koje bi trebalo biti otpornije na političke pritiske. No, unatoč tomu što iz godine u godinu bilježe sve nižu gledanost i povjerenje javnosti (Konarska, 2022), vlada kontinuirano povećava državno financiranje javnih medija koji zauzvrat promoviraju PiS-ovu konzervativnu agendu.

U svojem trećem mandatu (od 2019. godine) PiS je također počeo promovirati i *repolonizaciju* – proces koji podrazumijeva „povećanje domaćeg vlasništva u finansijskom sektoru“ (Surowiec et al., 2019: 34), a to uključuje i povećanje udjela vlasništva nad medijima. Iako vlada ističe da su ciljevi ove prakse jačanje nacionalnog suvereniteta, zaštita javnog interesa i povećanje pluralizma smanjenjem ideološke neravnoteže u medijima (Konarska, 2022), stručnjaci su složni u ocjeni da je, po uzoru na Mađarsku, riječ o pokušaju podređivanja medijskog sustava vladajućoj stranci (Guzek i Grzesiok-Horosz, 2022).¹⁷ Posljedica ovih promjena je propagandni karakter velikog dijela medija koji, pod pokroviteljstvom vlade i Katoličke Crkve, predvode izgradnju i širenje negativnog sentimenta prema EU-u, migrantima, Židovima, Nijemcima, Rusima, LGBT zajednicama i svim ostalim „neprijateljima“ tradicionalnih poljskih vrijednosti, nacionalnog identiteta i suvereniteta (Cianetti et al., 2018). Rezultat je svih raspravljenih procesa izražena politička, društvena i ideološka polarizacija poljskog društva koja otežava uspostavljanje jedinstvenih novinarskih etičkih standarda i normi.

Iako su se njegove prve naznake vidjele i ranije, ključna prekretnica iliberalnog zaokreta poljskoga medijskog sustava bio je dolazak PiS-a na vlast 2015. godine i donošenje medijskih zakona kojima su javni mediji stavljeni pod izravni politički nadzor. Akter-nositelj ovog procesa je, dakle, PiS, uz podršku medijskih regulatornih tijela, Katoličke Crkve te dijela javnih poduzeća i domaćih oligarha, a ostvaruje

se kroz partikularističko medijsko zakonodavstvo, politizaciju i duplicitiranje regulatornih tijela, državno preuzimanje (repolonizaciju) i selektivno subvencioniranje medija te stratešku sekuritizaciju.

Rasprava i zaključak

Sredinom prošlog desetljeća u znanstvenoj zajednici pojavio se konsenzus o tome da je demokracija u zemljama SIE „nagržena“ i da donedavna priča o uspešnoj demokratizaciji ovog dijela Europe traži ponovno promišljanje (Sedelmeier, 2014). Iako se politički sustavi zemalja SIE u posljednje vrijeme često analiziraju s obzirom na teorijsku matricu populizma, euroskepticizma, korupcije i ljudskih prava, zabrinjavajući trendovi slobode medija u pojedinim zemljama ukazuju na to da su mediji „rana žrtva“, ali i „rani pokazatelj“ demokratske regresije, što nadalje ukazuje na potrebu za dalnjim razmatranjima strukturnog odnosa političkih i medijskih sustava.

Od 2010., odnosno 2015. godine, u Mađarskoj i Poljskoj uočavaju se slični obrasci korištenja raznih *policy* instrumenata i *lawfarea* kojima su desno-populističke stranke uspostavile administrativnu i političku kontrolu nad javnim i komercijalnim medijima i regulatornim tijelima te u izvjesnoj mjeri izmijenile vlasničku strukturu medijskog tržišta. Od trenutka (pa i prije) dolaska na vlast, Fidesz i PiS otvoreno i agresivno interveniraju u medijski sustav opravdavajući svoje poteze usko definiranim nacionalnim interesima i potrebom za zaštitom suvereniteta od konstruiranih neprijatelja (posebno u Mađarskoj), te provode paternalističku i partikularističku medijsku politiku kojom medijske resurse redistribuiraju pojedincima koji su bliski vlasti. Iako je u objema zemljama prisutan snažan (među)odnos medija, politike i interesnih skupina, zbog veće populacije i medijskog tržišta asimetrični paralelizam, iako prisutan, u Poljskoj nije toliko izražen kao u Mađarskoj. Nadalje, iako je krajnji cilj objiju stranaka ostanak na vlasti, Fidesz to prije svega nastoji ostvariti klijentističkim odnosom s oligarsima, a PiS ideološkom naklonošću Katoličkoj Crkvi. Također, za razliku od Mađarske, Poljska je ostala praktički nepogođena svjetskom finansijskom krizom te njeguje snažan i kontinuiran antiruski sentiment. Općenito se može zaključiti da je u Mađarskoj prisutan centralizirani i klijentistički obrazac (jednokratni ustavni udar u kombinaciji sa suradnjom s oligarsima) iliberalizma, dok je on u Poljskoj više postupnog i normativno-ideološkog karaktera (serija parcijalnih zakonskih izmjena u kombinaciji s instrumentalizacijom javnih poduzeća).

Sve opisano upućuje na zaključak da je trenutačno stanje medijskih sustava Mađarske i Poljske rezultat širih društvenih, političkih, ekonomskih i povijesnih okolnosti, čije razumijevanje traži dubinsku analizu koja nadilazi opseg i svrhu ovog rada. Ipak, opći uzroci iliberalnog zaokreta u ovim dvjema zemljama potencijalno

se mogu podijeliti u dvije skupine. Prva je *političke naravi*, a tiče se povijesnog razvoja političkih i društvenih institucija koje karakterizira komunističko nasljeđe, relativno slaba demokratska tradicija i odnos prema civilnom društvu, korumpirana i neučinkovita javna uprava te niska razina političke participacije i povjerenja građana u političke elite i institucije (Jakubowicz, 2007; Castro Herrero et al., 2017). Druga skupina je *ekonomske naravi* – autori ukazuju na društvenu razočaranost ishodima ekonomskih politika ranijih lijevo-liberalnih vlada (Sükösd, 2022), socioekonomske frustracije generirane posljedicama svjetske finansijske krize (Bajomi-Lázár i Horváth, 2013), migrantske pritiske (Cianetti et al., 2018), geopolitički utjecaj Rusije (Shekhovtsov, 2016), itd.

Pored javnopolitičkih implikacija, empirijski nalazi u ovom radu također nadopunjuju postojeću literaturu i teorijske koncepte. Kad je riječ o *zarobljenosti medija*, razlikuju oligarhijsko-klijentelistički model (u Mađarskoj), u kojem država licencama za rad i budžetom za oglašavanje „nagrađuje“ organizacije i pojedince bliske vlasti, od državno-ideološkog modela (u Poljskoj), gdje javna poduzeća i Katolička Crkva služe kao produžena ruka vlasti za ostvarivanje normativnih ciljeva. Ovime se rasprava pomicje s binarne osi država-tržište na trokut država-tržište-ideologija. Nadalje, *asimetrični paralelizam*, jedno od ključnih obilježja postsocijalističkih medijskih sustava, u Mađarskoj poprima totalni oblik (Fidesz kontrolira i javne i ključne komercijalne medije), dok je u Poljskoj djelomičan (zbog opstanka *TVN*-a kao komercijalnog protutežišta). Zatim, u kontekstu *sekuritizacije*, pokazalo se da izbor prijetnje varira ovisno o dominantnom kulturnom narativu i geopolitičkom položaju (npr. u Mađarskoj više EU i George Soros, a u Poljskoj Moskva i LGBT zajednica). Konačno, usporedba „mega-regulatora“ (u Mađarskoj) i dualitetetskog modela (u Poljskoj) sugerira da je *lawfare* učinkovitiji kada se regulatorni sustav fragmentira jer se time u većoj mjeri izbjegavaju pozornost i kritike međunarodnih organizacija.

Teorijski i analitički okvir primijenjen u ovom radu može poslužiti kao prediktivni okvir za buduća istraživanja demokratske regresije u drugim zemljama SIE (a potencijalno i šire), a na važnost takvih istraživanja ukazuju i nedavni trendovi. Medijske slobode nekoliko su puta dovedene u pitanje u Češkoj u mandatu Andreja Babiša, koji je pokušao preuzeti kontrolu nad pravosuđem, ispolitizirati javne službe i pretvoriti medije u glasnogovornike vlade (Štětka, 2019); u Slovačkoj postoji konstantna bojazan od nedemokratskih praksi iz vremena Vladimíra Mečiara koja je obnovljena nedavnim ubojstvom novinara koji je ukazivao na korumpiranost vlade Roberta Fica (Havlík, 2019); političke stranke u Bugarskoj, Rumunjskoj i Sloveniji već duže vrijeme potkopavaju neovisno pravosuđe (Sedelmeier, 2014; Stanojević, 2014), što se odražava i na njihove medijske sustave. Osim negativnih implikacija za svakodnevno funkcioniranje društva, ovi trendovi predstavljaju izazov poliarhij-

skom razumijevanju demokracije (Sedelmeier, 2014) te nameću potrebu za dalnjim normativnim, teorijskim, empirijskim i usporednim razmatranjima javnih politika i odnosa političkih elita, medija i građana / medijskih publika u zemljama SIE, ali i šire.

BILJEŠKE

¹ Iako se njegove naznake mogu uočiti i u drugim zemljama SIE, stručnjaci su složni u ocjeni da je trend iliberalnog zaokreta najizraženiji upravo u Mađarskoj i Poljskoj (Cianetti et al., 2018) – zemljama koje se donedavno smatralo predvodnicama političke demokratizacije i ekonomske liberalizacije (Appel, 2019), a koje posljednjih godina derogiraju dostignute demokratske standarde, ugrožavaju vladavinu prava EU-a i kontinuirano padaju na ljestvicama slobode (medija).

² Strömbäck (2005: 332) ističe da između medija i demokracije postoji „odnos temeljen na društvenom ugovoru“ – medijima je potrebna demokracija kao okruženje koje dopušta slobodu izražavanja i medijsku neovisnost, dok su demokraciji potrebni mediji za osiguravanje protoka informacija i poticanje javnih rasprava. Za analizu tog ugovora (u hrvatskom kontekstu) vidjeti Peruško Čulek (1999).

³ Sloboda (medija) i (medijski) pluralizam ubrajaju se među temeljne vrijednosti na kojima se zasniva EU (vidjeti npr. članak 2. *Ugovora o EU* i članak 10. *Europske konvencije o ljudskim pravima*), a ove standarde promiče i praksa Europskog suda za ljudska prava.

⁴ Hallin i Mancini (2012) ističu nekoliko specifičnih značajki medijske transformacije u zemljama SIE: brza i dramatična promjena, središnja uloga medija kao agenata mobilizacije i oblikovanja javnog mnjenja, intervencionistički karakter države i izraženi vanjski utjecaji, posebno u vidu stranog vlasništva nad medijima.

⁵ Osim novih znanja, vještina i tehnologija kojima su medijski djelatnici i medijske publike trebali ovladati s obzirom na to da su se politička i društvena transformacija poklopile s tehnološkom revolucijom, koja je radikalno redefinirala tradicionalne odnose u masovnoj komunikaciji (Piontek, 2016), jedan od većih izazova bio je i uvođenje *dualnoga medijskog sustava* – s jedne strane javnog (pod kontrolom države), a s druge strane komercijalnog (u vlasništvu domaćih poduzetnika i stranih medijskih kuća).

⁶ Zarobljavanje medija može poprimiti i ekstremnije oblike kao što su uz nemiravanje i kazneni progon kritički usmjerenih novinara, zakonitim i nezakonitim instrumentima ukidanje licenci i frekvencija neovisnim medijskim kućama te formiranje i/ili subvencioniranje vladajućoj stranci naklonjenih komercijalnih medija (Kenny, 2020).

⁷ Prema posljednjim podacima Freedom Housea (2025), druge dvije zemlje Višegradske skupine – Češka i Slovačka – nalaze se iznad prosjeka EU-a (s rezultatom 95/100, odnosno 89/100). Slično, prema podacima Reportera bez granica (2024), Češka i Slovačka se (s rezultatom 80,14/100, odnosno 76,03/100) također nalaze iznad prosjeka EU-a.

⁸ *Ključne prekretnice* impliciraju nelinearnost društvenih procesa, a odnose se na (vremenske) točke u kojima su, izborom jedne od dviju ili više alternativa, pokrenuti uzročni procesi koji

usmjeravaju kretanje nekog entiteta te sužavaju raspon budućih i otežavaju povratak na ranije alternative (Collier i Collier, 1991; Mahoney, 2001).

⁹ V-Dem (*Varieties of Democracy*) međunarodni je projekt pod vodstvom V-Dem instituta pri Sveučilištu u Göteborgu, koji se bavi prikupljanjem podataka i procjenom stupnja demokracije u svijetu (za neke zemlje još od 1789. godine). Od 2017. godine objavljaju i godišnji *Izvještaj o demokraciji* u kojem, na temelju više od 500 pokazatelja te procjena vlastitih i velikog broja nacionalnih stručnjaka, kategoriziraju zemlje kao „*liberalne demokracije*“, „*izborne demokracije*“, „*izborne autokracije*“, ili „*zatvorene autokracije*“.

¹⁰ Bajomi-Lázár (2014, 2017a) ističe da su tijekom duge mađarske povijesti različiti politički režimi uvijek težili kontroli medija nastojeći ih instrumentalizirati za širenje vlastitih političkih ciljeva i ideologija, što je rezultiralo „kočenjem“ razvoja profesionalnog novinarstva i pojmom dviju novinarskih struja – jedne koja teži neutralnom i objektivnom izvještavanju, i druge koja je (vrlo) politički angažirana.

¹¹ Novim su *Ustavom* kao temelji mađarskog identiteta definirani vjera, nada i ljubav, za čije je neigiranje predviđena kazna od godinu dana zatvora. Također su doneseni i novi *Zakon o Crkvi*, koji je drastično smanjio broj registriranih vjerskih zajednica i stavio u prioritetni položaj Katoličku Crkvu, te *Zakon o zaštiti obitelji* koji, među ostalim, sve medije obvezuje na poštivanje institucije braka i obiteljskih vrijednosti (Bajomi-Lázár, 2014). S formalnim ciljem suzbijanja širenja „lažnih vijesti“ tijekom pandemije bolesti COVID-19 (ali zapravo zbog daljnog ograničavanja djelovanja neovisnih medija), 2020. godine izmijenjen je *Kazneni zakon*, a 2021. godine i *Zakon o zaštiti djece* (kojeg neki od tada zovu i „anti-LGBT zakon“) (Urbán et al., 2022).

¹² Primjerice, 2018. godine prorežimskoj televiziji *TV2* alocirano je čak 67 % državnog budžeta za televizijsko oglašavanje, a neovisnom *RTL Klubu*, koji ima veći doseg, svega 1 % (Griffen, 2020).

¹³ Od vanjskih neprijatelja ističu se Bruxelles (koji „ubija“ mađarski suverenitet), George Soros („izdajnik mađarske nacije“) i migranti (koji ugrožavaju tradicionalne mađarske kršćanske vrijednosti), a od unutarnjih oporbene stranke (koje služe stranim interesima) te Romi i LGBT zajednica (koji također ugrožavaju kršćanske vrijednosti) (Sükösd, 2022).

¹⁴ Osim toga, nakon dvogodišnje rasprave, 1992. godine donesen je i *Zakon o radiodifuziji* koji je propisao da mediji ne smiju promovirati radnje, stavove ili poglede protivne zakonu, moralu i javnom dobru, kao i to da moraju poštivati kršćanski sustav vrijednosti (Klimkiewicz, 2004).

¹⁵ Primjerice, broj članova Nacionalnog vijeća za radiodifuziju smanjen je s devet na pet, uz davanje znatno većih ovlasti parlamentu pri odabiru kandidata (Konarska, 2022).

¹⁶ Dodatne odredbe uključuju jačanje nacionalnog zajedništva i odgovornosti za opće dobro, obogaćivanje povijesne svijesti suprotstavljanjem „pogrešnim tumačenjima“ poljske povijesti, promoviranjem braka i obiteljskih vrijednosti, itd. (Surowiec et al., 2019).

¹⁷ Krajem 2020. godine najutjecajniji poljski lokalni list *Polska Press* (u njemačkom vlasništvu) prodan je državnom *ORLEN-u*, jednoj od vodećih tvrtki na tržištu naftnih derivata koju neizravno kontrolira PiS. Ovo preuzimanje rezultiralo je imenovanjem novih urednika i otkazima zaposlenika koji su odbili zastupati režimsku konzervativnu agendu. Sličnim manevrom vlada je sljedeće godine pokušala donijeti zakon kojim bi država preuzela kontrolu nad *TVN-om*, vodećom poljskom televizijskom mrežom u vlasništvu američkog *Discoveryja*. Međutim, nakon velikih prosvjeda i kritika međunarodnih organizacija, predsjednik Andrzej Duda odlučio je staviti veto na kontroverzni zakon (Głowacki et al., 2022).

LITERATURA

- Appel, H. (2019) "Can the EU Stop Eastern Europe's Illiberal Turn?", *Critical Review*, 31 (3–4), 255–266. doi: 10.1080/08913811.2019.1647956.
- Bajomi-Lázár, P. (2014) *Party Colonisation of the Media in Central and Eastern Europe*. Budimpešta i New York: Central European University Press. ISBN 978-963-386-041-0.
- Bajomi-Lázár, P. (2015) "Variations in Media Freedom: Why Do Some Governments in Central and Eastern Europe Respect Media Freedom More than Others", *Central European Journal of Communication*, 8 (1), 4–20.
- Bajomi-Lázár, P. (2017a) "Between Neutrality and Engagement: Political Journalism in Hungary", *Central European Journal of Communication*, 10 (1), 48–63. doi: 10.19195/1899-5101.10.1(18).4.
- Bajomi-Lázár, P. (2017b) "Particularistic and Universalistic Media Policies: Inequalities in the Media in Hungary", *Javnost – The Public*, 24 (2), 162–172. doi: 10.1080/13183222.2017.1288781.
- Bajomi-Lázár, P. i D. Horváth (2013) "The Continued Relevance of the Concept of Propaganda: Propaganda as Ritual in Contemporary Hungary", *Global Media and Communication*, 9 (3), 219–237. doi: 10.1177/1742766513504174.
- Bátorfy, A. i Á. Urbán (2019) "State Advertising as an Instrument of Transformation of the Media Market in Hungary", *East European Politics*, 36 (1), 44–65. doi: 10.1080/21599165.2019.1662398.
- Bermeo, N. (2016) "On Democratic Backsliding", *Journal of Democracy*, 27 (1), 5–19. doi: 10.1353/jod.2016.0012.
- Bhattacharyya, S. i R. Hodler (2015) "Media Freedom and Democracy in the Fight against Corruption", *European Journal of Political Economy*, 39 (1), 13–24. doi: 10.1016/j.ejpoleco.2015.03.004.
- Bozóki, A. i D. Hegedűs (2018) "An Externally Constrained Hybrid Regime: Hungary in the European Union", *Democratization*, 25 (7), 1173–1189. doi: 10.1080/13510347.2018.1455664.
- Bustikova, L. i P. Guasti (2017) "The Illiberal Turn or Swerve in Central Europe?", *Politics and Governance*, 5 (4), 166–176. doi: 10.17645/pag.v5i4.1156.
- Buzan, B., Wæver, O. i J. de Wilde (1998) *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers. ISBN 1-55587-784-2.
- Castro Herrero, L., Humprecht, E., Engesser, S., Brüggemann, M. i F. Büchel (2017) "Rethinking Hallin and Mancini beyond the West: An Analysis of Media Systems in Central and Eastern Europe", *International Journal of Communication*, 11 (27), 4797–4823.
- Cianetti, L., Dawson, J. i S. Hanley (2018) "Rethinking 'Democratic Backsliding' in Central and Eastern Europe – Looking beyond Hungary and Poland", *East European Politics*, 34 (3), 243–256. doi: 10.1080/21599165.2018.1491401.

- Collier, R. B. i D. Collier (1991) *Shaping the Political Arena: Critical Junctures, the Labor Movement, and Regime Dynamics in Latin America*. Princeton: Princeton University Press. ISBN 978-0-268-07710-5.
- Coppedge, M., J. Gerring, C. H. Knutson et al. (2025) *Varieties of Democracy (V-Dem) Dataset v15*, dostupno na <https://v-dem.net/data/the-v-dem-dataset/>, preuzeto 27. 4. 2025.
- Diamond, L. (2002) "Thinking about Hybrid Regimes", *Journal of Democracy*, 13 (2), 21–35. doi: 10.1353/jod.2002.0025.
- Dobek-Ostrowska, B. (2012) Italianization (or Mediterraneanization) of the Polish Media System? Reality and Perspective. U: D. C. Hallin i P. Mancini (ur.): *Comparing Media Systems beyond the Western World*. Cambridge: Cambridge University Press. str. 26–50.
- Europska unija (1992) *Ugovor o EU*, dostupno na https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0011.01/DOC_2&format=PDF, preuzeto 26. 4. 2025.
- Freedom House (2025) *Freedom in the World 2025.*, dostupno na <https://freedomhouse.org/explore-the-map?type=fiw&year=2025>, preuzeto 28. 4. 2025.
- Gerring, J. (2017) *Case Study Research: Principles and Practices*. 2. izd. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-1-316-63250-5.
- Głowiak, M., K. Gajlewicz-Korab, J. Mikucki, Ł. Szurniński i M. Łoszewska-Ołowska (2022) *POLAND. Country Case Studies on Critical Junctures in the Media Transformation Process in Four Domains of Potential ROs (2000–2020)*, dostupno na <https://www.mediadelcom.eu/publications/d21-case-study-2/pol/>, preuzeto 25. 4. 2025.
- Griffen, S. (2020) "Hungary: A Lesson in Media Control", *British Journalism Review*, 31 (1), 57–62. doi: 10.1177/0956474820910071.
- Guzek, D. i A. Grzesiok-Horosz (2022) "Political Will and Media Law: A Poland Case Analysis", *East European Politics and Societies*, 36 (4), 1245–1262. doi: 10.1177/08883254211049514.
- Hallin, D. C. i P. Mancini (2004) *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-54308-8.
- Hallin, D. C. i P. Mancini (2012) *Comparing Media Systems beyond the Western World*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-1-107-69954-0.
- Hanitzsch, T. i T. P. Vos (2018) "Journalism beyond Democracy: A New Look into Journalistic Roles in Political and Everyday Life", *Journalism*, 19 (2), 146–164. doi: 10.1177/1464884916673386.
- Havlík, V. (2019) "Technocratic Populism and Political Illiberalism in Central Europe", *Problems of Post-Communism*, 6 (66), 369–384. doi: 10.1080/10758216.2019.1580590.
- Jakubowicz, K. (2007) *Rude Awakening: Social and Media Change in Central and Eastern Europe*. New York: Hampton Press. ISBN 1-57273-649-6.

- Jakubowicz, K. (2012) Post-Communist Political Systems and Media Freedom and Independence. U: J. Downey i S. Mihelj (ur.): *Central and Eastern European Media in Comparative Perspective: Politics, Economy and Culture*. Burlington: Ashgate. str. 15–40.
- Kapelańska-Pręgowska, J. (2021) “The Scales of the European Court of Human Rights: Abortion Restriction in Poland, the European Consensus, and the State’s Margin of Appreciation”, *Health & Human Rights*, 23 (2), 213–224.
- Kenny, P. D. (2020) “‘The Enemy of the People’: Populists and Press Freedom”, *Political Research Quarterly*, 73 (2), 261–275. doi: 10.1177/1065912918824038.
- Kittrie, O. F. (2016) *Lawfare: Law as a Weapon of War*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-026357-7.
- Klimkiewicz, B. (2004) Poland. U: S. Bašić-Hrvatin i B. Petković (ur.): *Media Ownership and Its Impact on Media Independence and Pluralism*. Ljubljana: Peace Institute. str. 363–401.
- Klimkiewicz, B. (2017) “State, Media, and Pluralism: Tracing Roots and Consequences of Media Policy Change in Poland”, *Publizistik*, 62, 197–213. doi: 10.1007/s11616-017-0337-5.
- Konarska, K. A. (2022) “Re-transformation of the Polish and Hungarian Media Systems? Changes in Media Policy”, *Observatorio*, 16 (1), 198–216. doi: 10.15847/obsOBS16120221892.
- Kremnitzer, M. i Y. Shany (2020) “Illiberal Measures in Backsliding Democracies: Differences and Similarities between Recent Developments in Israel, Hungary, and Poland”, *Law & Ethics of Human Rights*, 14 (1), 125–152. doi: 10.1515/lehr-2020-2010.
- Kunac, S. i V. Roller (2015) “Lokalni mediji i demokracija u Hrvatskoj: neiskorišteni potencijal”, *In medias res*, 4 (6), 860–880.
- Liboreiro, J. i S. Zsiros (2022) *Hungary is no Longer a Full Democracy but an “Electoral Autocracy”*, *MEPs Declare in new Report*, dostupno na <https://www.euronews.com/my-europe/2022/09/15/hungary-is-no-longer-a-full-democracy-but-an-electoral-autocracy-mepps-declare-in-new-repor>, preuzeto 26. 4. 2025.
- Mahoney, J. (2001) “Path-Dependent Explanations of Regime Change: Central America in Comparative Perspective”, *Studies in Comparative International Development*, 36 (1), 111–141. doi: 10.1007/BF02687587.
- McQuail, D. (2000) *McQuail's Mass Communication Theory*. 4. izd. London: SAGE Publications. ISBN 978-0-7619-5863-5.
- Metykova, M. (2020) Hungarian Media Policy 2010–2018: The Illiberal Shift. U: J. C. Correia, A. Gradim i R. Morais (ur.): *Pathologies and Dysfunctions of Democracy in the Media Context – 2nd Volume*. Covilhã: LabCom. str. 81–95.
- Mueller, J. (1992) “Democracy and Ralph’s Pretty Good Grocery: Elections, Equality, and Minimal Human Being”, *American Journal of Political Science*, 36 (4), 983–1003. doi: 10.2307/2111357.

- Peruško Čulek, Z. (1999) *Demokracija i mediji*. Zagreb: Barbat. ISBN 953-181-025-7.
- Peruško, Z. (2021) "Public Sphere in Hybrid Media Systems in Central and Eastern Europe", *Javnost – The Public*, 28 (1), 36–52. doi: 10.1080/13183222.2021.1861405.
- Peruško, Z., Vozab, D. i A. Čuvalo (2021) *Comparing Post-Socialist Media Systems: The Case of Southeast Europe*. London i New York: Routledge. ISBN 978-0-367-22678-7.
- Piontek, D. (2016) "Normative Media Theories: The Media in the New Democracies", *Przegląd Polityczny*, 2, 49–62. doi: 10.14746/pp.2016.21.2.4.
- Połońska, E. (2019) Watchdog, Lapdog, or Attack Dog? Public Service Media and the Law and Justice Government in Poland. U: E. Połońska i C. Beckett (ur.): *Public Service Broadcasting and Media Systems in Troubled European Democracies*. London: Palgrave Macmillan. str. 227–255.
- Polyák, G. (2019) Media in Hungary: Three Pillars of an Illiberal Democracy. U: E. Połońska i C. Beckett (ur.): *Public Service Broadcasting and Media Systems in Troubled European Democracies*. London: Palgrave Macmillan. str. 279–303.
- Polyák, G. i K. Rozgonyi (2015) "Monitoring Media Regulators' Independence – Evidence-Based Indicators: Hungarian Experience", *International Journal of Digital Television*, 6 (3), 257–273. doi: 10.1386/jdtv.6.3.257_1.
- Puddington A. (2017) *Breaking Down Democracy: Goals, Strategies, and Methods of Modern Authoritarians*, dostupno na https://freedomhouse.org/sites/default/files/June2017_FH_Report_Breaking_Down_Democracy.pdf, preuzeto 26. 4. 2025.
- Reporteri bez granica (2024) *World Press Freedom Index 2024.*, dostupno na <https://rsf.org/en/index?year=2024>, preuzeto 27. 4. 2025.
- Sedelmeier, U. (2014) "Anchoring Democracy from Above? The European Union and Democratic Backsliding in Hungary and Romania after Accession", *Journal of Common Market Studies*, 52 (1), 105–121. doi: 10.1111/jcms.12082.
- Shekhovtsov, A. (2016) *Is Transition Reversible? The Case of Central Europe*, dostupno na <https://lif.blob.core.windows.net/lif/docs/default-source/publications/is-transition-reversible-the-case-of-central-europe-january-2016.pdf?sfvrsn=6>, preuzeto 27. 4. 2025.
- Siebert, F. S., Peterson, T. i W. Schramm (1956) *Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*. Urbana i Chicago: University of Illinois Press. ISBN 0-252-72421-6.
- Sipos, B. (2013) "Bias, Partisanship, Journalistic Norms, and Ethical Problems in the Contemporary Hungarian Political Media", *Central European Journal of Communication*, 6 (1), 89–104.

- Stanojević, M. (2014) "Conditions for a Neoliberal Turn: The Cases of Hungary and Slovenia", *European Journal of Industrial Relations*, 20 (2), 97–112. doi: 10.1177/0959680113515609.
- Strömbäck, J. (2005) "In Search of a Standard: Four Models of Democracy and Their Normative Implications for Journalism", *Journalism Studies*, 6 (3), 331–345. doi: 10.1080/14616700500131950.
- Sükösd, M. (2022) Victorious Victimization: Orbán the Orator – Deep Securitization and State Populism in Hungary's Propaganda State. U: C. Kock i L. Villadsen (ur.): *Populist Rhetorics: Case Studies and Minimalist Definition*. London: Palgrave Macmillan. str. 165–185.
- Surowiec, P. i V. Štětka (2020) "Introduction: Media and Illiberal Democracy in Central and Eastern Europe", *East European Politics*, 36 (1), 1–8. doi: 10.1080/21599165.2019.1692822.
- Surowiec, P., M. Kania-Lundholm i M. Winiarska-Brodowska (2019) "Towards Illiberal Conditioning? New Politics of Media Regulations in Poland (2015–2018)", *East European Politics*, 36 (1), 27–43. doi: 10.1080/21599165.2019.1608826.
- Štětka, V. (2019) "Media Freedom in Central Europe: One Step Forward, Two Steps Back?", *Aspen Review*, 3 (1), 108–114.
- Urbán, Á., G. Polyák i K. Horváth (2023) "How Public Service Media Disinformation Shapes Hungarian Public Discourse", *Media and Communication*, 11 (4), 62–72. doi: 10.17645/mac.v11i4.7148.
- Urbán, Á., G. Polyák i P. Szávai (2022) *HUNGARY. Country Case Studies on Critical Junctures in the Media Transformation Process in Four Domains of Potential ROs (2000–2020)*, dostupno na <https://www.mediadelcom.eu/publications/d21-case-study-2/hun/>, preuzeto 27. 4. 2025.
- Van Belle, D. A. (2000) *Press Freedom and Global Politics*. Westport: Praeger Publishers. ISBN 0-275-96790-5.
- Vijeće Europe (1950) *Europska konvencija o ljudskim pravima*, dostupno na https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_hrv, preuzeto 28. 4. 2025.
- Węglińska, A., Ł. Szurmiński i M. Wąsicka-Sroczyńska (2021) "Politicization as a Factor Shaping News in the Public Service Media: A Case Study on Public Television in Poland", *Athenaeum*, 72 (4), 29–51. doi: 10.15804/athena.2021.72.02.
- Whitten-Woodring, J. i D. A. van Belle (2017) "The Correlates of Media Freedom: An Introduction of the Global Media Freedom Dataset", *Political Science Research and Methods*, 5 (1), 179–188. doi: 10.1017/psrm.2015.68.
- Žuk, P. i P. Žuk (2019) "Dangerous Liaisons between the Catholic Church and State: The Religious and Political Alliance of the Nationalist Right with the Conservative Church in Poland", *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 27 (2–3), 191–212. doi: 10.1080/25739638.2019.1692519.

Critical Junctures, Actors, and Policy Instruments of the Illiberal Turn in the Media Systems of Hungary and Poland

Filip Trbojević

ABSTRACT

Since the 1990s, the countries of Central and Eastern Europe have undergone profound and rapid political, social, and economic changes that have heralded the end of the state's former monopolistic control over the media. However, in some countries of the region, a trend of pronounced democratic backsliding and an illiberal turn has been observed, which is also reflected in their media systems. Media systems play a key role in this process, as they serve as the primary channel through which ruling structures operationalize their illiberal policies and establish symbolic and institutional dominance over the public sphere. Although the signs of this illiberal trend have been observed in some other countries, experts agree that it is most pronounced in Hungary and Poland – countries that were until recently considered the frontrunners in political democratization and economic liberalization but have, in recent years, been undermining established democratic standards, threatening the rule of law within the EU, and consistently declining in (media) freedom rankings. Using an additive index of conceptually related indicators from the V-Dem Institute's database, the paper seeks to contextualize and diachronically and comparatively discuss critical junctures, actors, and policy instruments driving the illiberal turn in the media systems of Hungary and Poland. The analysis shows that the pivotal moment of this illiberal shift in both countries was the rise to power of right-wing populist parties – Fidesz in Hungary in 2010, and PiS in Poland in 2015. Since then, these parties have been employing similar policy instruments to establish and maintain administrative and political control over public, but also commercial media. From the moment they assumed power, Fidesz and PiS, with the support of certain interest groups, openly and aggressively intervene in the media system, justifying their actions with narrowly defined national interests and the need to protect sovereignty from perceived threats, and implement a paternalistic and particularistic media policy by which they redistribute media resources to individuals close to the ruling authorities. By determining the similarities and differences that have led to the erosion of media freedom in Hungary and Poland, the paper contributes to a better understanding of the conditions and manifestations of the illiberal turn, and emphasizes the need for further normative, theoretical, empirical, and comparative considerations of the relationship between media and politics in Central and Eastern Europe and beyond.

Keywords: illiberal turn, critical junctures, Hungary, Poland, media freedom